

Starostniki in njihova vpetost v sosedstva omrežja

POVZETEK: Članek obravnava socialna omrežja starostnikov v Sloveniji, pri čemer izpostavlja pomen sosedov kot članov opornega socialnega omrežja. Pomen sosedov je pomemben predvsem pri nudenju manjše materialne pomoči ter druženju, medtem ko pri drugih oblikah opore sosedje nimajo velike vloge. Vendar pa predstavljajo sosedstva omrežja pomemben potencial ter so lahko za specifične skupine izrazitejšega pomena (na primer za starejše na splošno in specifično za vdovce in vdove). V članku je narejena tudi primerjava med letoma 1987 in 2002, na podlagi katere se ugotavljajo spremembe v pomenu in vlogi sosedov v socialnem omrežju. Pri tem avtorice v članku ugotavljajo, da trendi niso jasni in jih je potrebno opazovati v povezavi s specifičnim kontekstom celovitih sprememb v tem obdobju.

KLJUČNE BESEDE: starostniki, sosedje, socialna omrežja, soseska

1. Uvod

Vprašanje kakovosti življenja v starosti postaja v raziskovalni in akademski sferi vedno bolj aktualno, kar je gotovo povezano tudi s staranjem prebivalstva v razvitem svetu. Poudarja se predvsem samostojno in polno življenje starejših. Samostojno življenje (Dwyer idr. 2000) povezujejo s stopnjo kakovosti življenja, ki se navezuje na to, da starostnik ostane aktiven znotraj skupnosti. Številne raziskave ugotavljajo pozitivno povezanost med kakovostjo socialnega neformalnega omrežja in različnimi razsežnostmi vsakdanjega življenja (npr. Hojnik Zupanc idr. 1996, Dwyer idr. 2000 in Jang idr. 2004). Pri tem igra pomembno vlogo vpetost v omrežja socialne opore, saj slednja pomagajo starejšemu posamezniku pri vsakdanjih življenjskih opravilih, nudijo lahko tako finančno kot materialno pomoč, pa tudi emocionalno oporo in omogočajo socialno integracijo starostnika v družbo.

Najpomembnejši vir socialne opore starejšim posameznikom so njihovi družinski člani (partner, otroci – običajno hči, in drugi). V tem članku pa bi rade poudarile še en pomemben vir socialne opore, in sicer sosedske vezi. Slednje so izrazito pomembne za posameznike, ki ostanejo samostojni, to pomeni, da niso institucionalizirani ter tudi ne živijo s katerim od družinskih članov. Zanje se v literaturi pogosto uporablja izraz *community-living elders*; gre torej za posameznike, ki živijo v neki lokalni skupnosti. Več raziskovalcev je poskušalo analizirati omrežja starejših in ugotoviti, ali obstajajo

tipi omrežij, po katerih se starejši med seboj razlikujejo (npr. Wenger 1994, Litwin 1998, Hlebec 2003, 2004). Wengerjeva je v Veliki Britaniji našla pet različnih tipov socialnih omrežij (**družinsko omrežje¹, omrežje, integrirano v lokalno okolje, samozadostno oporno omrežje, oporno omrežje širšega bivalnega okolja in zaprto zasebno oporno omrežje**), ki se med seboj razlikujejo po sestavi in tudi po sposobnosti zagotavljanja socialne opore. Samo v enem od omrežij, to je v zadnjem, sosedje nimajo vloge pri dajanju opore starostnikom. Pri vseh ostalih omrežjih so sosedje identificirani kot eden od virov opore. Morda najpomembnejšo vlogo imajo sosedje v tretjem, t. i. samozadostnem opornem omrežju, saj predstavljajo primarni vir opore (v teh mrežah je sosedov več kot članov drugih kategorij). Wengerjeva (1994) je kot najbolj ranljivi omrežji identificirala zaprto zasebno omrežje ter samozadostno omrežje. Za obe je značilna majhnost, pri čemer imajo v samozadostnem omrežju glavno vlogo pri opori sosedje, medtem ko je za zaprto zasebno omrežje značilno, da stikov s sosedi skoraj ni (je namreč omrežje z najmanjšim odstotkom sosedov). Pri samozadostnem omrežju gre običajno za starostnike brez otrok, ki živijo sami. Že občasna sosedska pomoč je lahko izrazito pomemben dejavnik, da se zmanjša potreba po formalnih oblikah pomoči in omogoči dolgotrajnejše samostojno bivanje v skupnosti. Nasprotno pa je za posameznike z zaprtim zasebnim opornim omrežjem običajno, da so poročeni, brez otrok ter ne živijo s katerim drugim sorodnikom. Starostniki z zaprtim zasebnim omrežjem običajno ne živijo dolgo v sedanji skupnosti. Imajo majhno omrežje in zanje je značilna »odločna« neodvisnost, navkljub slabšemu zdravju. Pogosto je zavračanje s strani sosedov ponujene pomoči. Pogosti sta tudi izolacija in osamljenost. Starostniki s tem tipom omrežja so v veliko primerih odvisni le od partnerja. Predvsem zaprto zasebno omrežje ima namreč najmanjši potencial za dajanje neformalne opore, zaradi česar je bolj pogosta formalna pomoč (kar je razvidno tudi po velikem odstotku starostnikov s tem tipom omrežja, ki so klienti socialnih delavcev – po Wenger (1994)).

Litwin (1998) je klasificiral omrežja starostnikov v Izraelu in jih poskušal povezati z zdravstvenimi težavami starostnikov. Razlikuje med petimi tipi omrežij, sosedje pa imajo relevantno vlogo v dveh od petih tipov omrežij. Med tipologijama C. Wenger in H. Litwina so precejšnje razlike. V veliki meri gre verjetno za kulturne razlike med Veliko Britanijo in Izraelom, ki se kažejo v različnih tipih omrežij starostnikov. Tako teh tipologij ne moremo (v celoti) preslikati na Slovenijo. V. Hlebec (2003) ugotavlja, da pri nas obstajajo nekoliko drugačni tipi omrežij starostnikov, med katerimi je identificirala šest skupin. Glede na klasifikacijo Wengerjeve (1994) bi lahko eno skupino opisali kot omrežje širšega bivalnega okolja, drugo kot integrirano v lokalno okolje, medtem ko so ostale skupine izrazito družinsko oz. sorodniško orientirane, zaradi česar bi lahko vse uvrstili v družinsko omrežje (predstavljajo tudi največji odstotek vseh omrežij – 65 % vzorca). Sosedje so najpomembnejši v skupini z omrežjem, integriranim v lokalno okolje. V tem omrežju predstavljajo sosedje 27 % omrežja, prijatelji pa 45 %. Ta tip omrežja je manj pogost, saj predstavlja le 15 % vzorca. Na podlagi teh analiz V. Hlebec (2003: 179) ugotavlja, da »če poskušamo razmišljati o zadovoljevanju potreb starostnikov in potrebah po dodatni formalni pomoči v primeru večjih potreb po socialni opori, lahko ugotovimo, da čistih, najbolj ogroženih tipov po Wengerjevi (1994) v Sloveniji

nimamo zaradi geografske bližine sorodnikov«. Morda je v primeru povečane potrebe po pomoči še najbolj ranljivo omrežje ene od skupin, ki virov opore nima enakomerno porazdeljenih med različnimi akterji.

Podrobnejša analiza omrežij starostnikov pri nas (Hlebec 2004) kaže na velike razlike med omrežji po spolu. Pri tem med starostnicami izstopa predvsem eno omrežje, v katerem je velik poudarek na sosedski opori, tj. omrežje, integrirano v bivalno okolje. V tem sosedje predstavljajo pomemben vir skoraj vseh vrst opore, od druženja (32 %), manjše (51 %) in večje materialne opore (33 %), emocionalne opore (20 %) ter pomoči v primeru bolezni (32 %). Izjema je torej le finančna opora, ki jo posameznice s tem tipom omrežja najprej poiščejo pri prijateljih ali otrocih. Sosedje se v drugih omrežjih pojavljajo predvsem kot pomembni dajalci manjše materialne opore. To velja tako za ostale tipe omrežij med starostnicami kot tudi za vse tipe omrežij med starostniki.

Te in podobne raziskave kažejo na raznovrstnost socialnih omrežij starejših tako glede sestave omrežja kot tudi glede vloge, ki jo imajo sosedje. Omenjene študije uporabljajo pristop t. i. presečnih raziskav, ki omogočajo pregled populacije v eni časovni točki, ne pa sklepanja o morebitnih spremembah v daljšem časovnem obdobju. V Sloveniji je bilo narejenih že nekaj raziskav v daljšem časovnem obdobju, katerih osnovni cilj je bil opazovanje socialnih omrežij v splošni populaciji, omogočajo pa tudi opazovanje starejših kot dela splošne populacije. Prav tako lahko opazujemo tudi vlogo sosedov pri zagotavljanju različnih vrst socialne opore. Dve taki raziskavi pa omogočata celo primerjavo nekaterih podobnih indikatorjev, sicer ne na istih posameznikih, pač pa na istih starostnih skupinah. V članku bomo ugotavljale vlogo sosedov v socialnih omrežjih starejših v daljšem časovnem obdobju. Skušale bomo najti morebitne zakonitosti (podobnosti in razlike) sprememb v vlogi sosedov kot dajalcev različnih vrst socialne opore.

2. Omrežja starejših

Campbell in Lee (1992) poudarjata, da so sosedska omrežja pomemben del osebnih omrežij. Pristop socialne integracije predvideva, da status posameznika specifično vpliva na to, kako je ta integriran v svoje lokalno okolje, tj. kakšna so njegova sosedska omrežja. Tako se predvideva, da se s starostjo posameznik počasi umika iz družbe, kar pomeni, da se njegovo omrežje manjša (gre za t. i. *disengagement theory*, po Cumming in Henry 1961, v Campbell in Lee 1992). Nasproten pogled na lokalne povezave starejših pa ponudi t. i. pogled o potrebah. Tako tisti, ki imajo manj možnosti za mreženje v širšem okolju (npr. starejši, tisti z nižjim socioekonomskim statusom ipd.), izkoristijo sosesko kot priločen vir opore. Podobno tudi po »teoriji kompetitivnosti za prosti čas« (npr. Snow et al. 1980, v Campbell in Lee 1992) lahko predvidevamo, da imajo starejši ljudje zaradi večje količine prostega časa večja sosedska omrežja in pogostejše stike. V svoji raziskavi sta Campbell in Lee ugotovila, da obstajajo negativni nelinearni učinki starosti na vezi s sosedi – na velikost omrežja, dolžino in pogostost stikov. To pomeni, da so mladi in starejši v teh stikih delno marginalizirani oz. jih imajo manj. Vendar pa hkrati obstajajo nekateri dokazi za teorijo o intenzivnejših stikih v starosti (kar morda

dovoljuje večja količina prostega časa ali pa tudi povečana potreba). Tako obstaja pozitivna linearna povezanost med starostjo in številom obiskov/pogovorov s sosedi in dolžino stikov; hkrati pa negativna linearna povezanost z multipleksnostjo vezi s sosedi. To delno potrjuje tezo, da imajo starejši več časa za druženje s sosedi, pri čemer pa se ohranjajo bolj specializirane vezi (Cambell in Lee 1992). Vendar pa na splošno velja integracijska teorija, da se omrežja s starostjo zmanjšujejo.

Guest in Wierzbicki (1999) sta ugotovila, da v absolutnem številu stikov v soseski prednjačijo mladi ter pari brez otrok, vendar imajo slednji več stikov tudi s prijatelji izven soseske. Nasprotno pa, gledano relativno, imajo več stikov v soseski starejši, tisti z večjim številom otrok, manj izobraženi in tisti, ki so doma. Druga zanimiva ugotovitev je, da se absolutni stiki v soseski niso spremenili v opazovanem časovnem razdobju (od 1970 do 1990) za tiste izven trga delovne sile ter starejše. To nakazuje, da pomen sosedskih vezi za starejše ostaja konstanten.

Če opazujemo socialna omrežja starejših v našem prostoru v daljšem časovnem obdobju, imamo za primerjavo dostopni dve večji raziskavi, narejeni leta 1987 in 2002. Igličeva (1988a in 1988b) je analizirala diskusijska omrežja Jugoslovancev, njena analiza nam omogoča grob pregled omrežij starostnikov v tistem času. Slovenci izstopajo od jugoslovanskega povprečja po višji stopnji socialne integriranosti, ki ima svoj izvor v visoki vpetosti v sorodstvene vezi. Povprečna velikost socialnih mrež v Sloveniji je bila majhna - 3,84 oseb (Iglič 1988b: 19). Igličeva nadalje (1988a: 86) ugotavlja, da »velikost socialne mreže monotono pada z anketirančevo starostjo«. Povprečna velikost omrežja anketirancev, starih med 55 in 75 let je bila tako 3,21. Podatki veljajo za celotno (bivšo) Jugoslavijo. Pri tem povprečno število sorodstvenih vezi v mreži s starostjo upada (izjema je prvi starostni razred 15–24 let, v katerem je povprečno število sorodstvenih vezi v mreži podobno tistemu v najvišjem starostnem razredu 55–75 let). Za nas je pomembno, da se v starostnem obdobju 55–75 let poveča odstotek takih, ki so v svojo mrežo vključili vsaj eno sosedsko vez (Iglič 1988b: 24). Iz tega bi lahko sklepali, da s starostjo pomembnost sosedskih vezi narašča. Nadalje Igličeva (1988a in 1988b) ugotavlja, da imajo mlajši anketiranci bolj homogene socialne mreže kot starejši. Omrežja starejših so nehomogena predvsem glede na starost in delovni status, pa tudi glede na izobrazbo. S starostjo se nekoliko zmanjšuje tudi pogostost interakcij s člani omrežja. Tako se v starostnem razredu 55–75 let nekoliko zmanjša odstotek tistih, ki imajo stike s člani omrežja vsak dan, čeprav je takih še vedno večina (54 %), ter se nekoliko poveča odstotek tistih, ki imajo stike s člani omrežja enkrat tedensko (32,5 %).

Kasnejša raziskava o socialnih omrežjih v Sloveniji (Ferligoj idr. 2002) ugotovi, da so sosedje pomembni predvsem pri dajanju manjše materialne opore, saj v tem primeru predstavljajo skoraj 17 % socialnega opornega omrežja. Pri nudenju drugih vrst opore se sosedje ne kažejo kot izrazito pomembni, saj ne presegajo 10 %. Še posebej zanemarljiv je njihov odstotek v omrežju finančne in emocionalne opore (v Dremelj 2003: 158). Kot ugotavlja Dremljeva (2003), predstavljajo sosedje v omrežjih starejših ljudi (nad 65 let) precej večji del, kot to velja za celotno populacijo (13,6 % vs. 8,5 % v celotni populaciji). Njihov odstotek pri nudenju manjše materialne opore presega individualne odstotke različnih družinskih članov, saj predstavlja 27,7 %.

3. Vloga sosedov v socialnih omrežjih starejših

Kot smo omenili, sestavljajo omrežja posamezniki, s katerimi smo si blizu in nam tako lahko nudijo določene vrste opore. Pri tem je pomembno, da so z različnimi odnosi povezane različne odgovornosti in pričakovanja, kar je tudi kulturno določeno. Tako obstaja hierarhija odnosov glede na pričakovanja, ki so povezana z njimi. Za Veliko Britanijo je značilno, da so na vrhu hierarhične lestvice bližnji družinski člani (partner, otroci in bratje/sestre), sledijo jim prijatelji in sosedje, tem pa razširjena družina, tj. bolj oddaljeni sorodniki (Wenger 1994: 11–13). Pri vzpostavljanju odnosov s sosedi veljajo naslednje opredelitve Wengerjeve (1994):

- osnova odnosa je geografska bližina;
- pričakovanja in normativna odgovornost, ki se vežejo na ta odnos, so predvsem praktične narave. Tako se pričakuje predvsem, da so na razpolago, izkazujejo določeno mero skrbi, izvajajo nadzor ter pomagajo pri nujnih primerih. Lahko pride tudi do redne pomoči, kadar ima starostnik še nizek prag odvisnosti in nima pomoči družinskih članov;
- zgoraj navedena pričakovanja so lahko presežena, kadar odnos preide v prijateljstvo;
- do razpada odnosa lahko pride, kadar zahteve starostnika presežejo normativna pričakovanja. Do razpada lahko pride tudi v primerih, ko je v soseski velik odstotek odvisnih starih ljudi;
- pomembne intervenirajoče spremenljivke naj bi bile predvsem starost sosedov in starostnika ter osebnostne značilnosti.

Sosedje so torej lahko pomembno dopolnilo omrežju socialne opore starostnikov. Vendar pa mnogi raziskovalci ugotavljajo, da so lahko sosedje v posebnih primerih tudi več kot le dopolnilo oz. dodatna opora, ampak lahko postanejo primarna opora starostniku, še posebej v primeru pomanjkanja družinskih virov pomoči. Barkerjeva (2002) tako na podlagi različnih raziskav ugotavlja, da približno 5–10 % starostnikov, ki živijo v skupnosti, redno prejema neformalno obliko pomoči od neplačanih oseb, ki niso v sorodstveni povezavi s starostnikom (kot so prijatelji in sosedje). Barkerjeva v svoji raziskavi proučuje ravno to neformalno obliko pomoči posameznikov, ki s starostnikom niso sorodstveno povezani. Ugotavlja, da je meja med prijaznim sosedskim odnosom ter dejansko skrbjo za starostnika (*caregiving*) nejasna. Tako posamezniki, ki nudijo pomoč starostniku, sebe pogosto ne vidijo v vlogi dajalca neke vrste opore in pomoči, ampak samo v vlogi »dobrega sosedu«. Pri tem je nesorodnik v dobri tretjini primerov predstavljal primaren ali celo edini vir opore, v dobri polovici primerov pa pomembno dopolnilo formalni in družinski pomoči. Oblike pomoči, ki so jih nudili družinski člani in nesorodniki, se običajno niso prekrivale, ampak so bile komplementarne.

Večina proučevanih odnosov v raziskavi (Barker 2002) je bila diadnih (en posameznik, ki skrbi za eno starejšo osebo ali par), v nekaj manj kot tretjini odnosov je en posameznik skrbel za dve ali več oseb (ki med seboj nista v sorodstvu), v 17 % primerov pa je imela ena starejša oseba več oseb, ki so ji nudile pomoč, oskrbo. Odnosi so bili večinoma kratkotrajnejši (manj kot 5 let), le dobra četrtina pa je bila dolgotrajnejših

(več kot 5 let). »Skrbniki« so starostnikom nudili predvsem instrumentalno pomoč ter druženje. Pri tem je za vzdrževanje tega odnosa izrazitega pomena geografska bližina oseb.

Barkerjeva (2002) je na podlagi analize razločila štiri tipe odnosov med nesorodnikom in starostnikom. Prvi je **površinski odnos** (*casual*), ki je običajno krajšega roka in ni toliko emocionalen oz. intimen. Pomoč, ki je bila nudena, je bila predvsem druženje ter pomoč pri nekaterih neosebnih instrumentalnih nalogah. Skrbniki običajno živijo bližje starostniku, kot je to značilno za druge odnose, tako da lahko te najbolj neposredno povežemo z »običajnim« sosedskim odnosom. Drugi tip odnosa je **zamejen odnos** (*bounded*), ki je bolj emocionalen, medtem ko opora ostaja predvsem instrumentalna. Tretji je **zavezan odnos** (*committed*), za katerega je značilno daljše trajanje in večja intimnost. Opора je kompleksnejša in jo sestavljajo različne materialne izmenjave in instrumentalna pomoč. Zadnji tip je **vkjučevalni odnos** (*incorporative*), v katerem je intimnost največja, dolžina trajanja odnosa je najdaljša in vključuje tudi osebno skrb. Največ odnosov v raziskavi se uvršča v prvi tip, ki predstavlja približno tretjino primerov v vzorcu. Pri tem Judith Barker poudarja, da so skoraj vsi skrbniki v raziskavi izjavili, da bi bili pripravljeni povečati količino pomoči v primeru krize oz. nuje. Ta raziskava torej potrjuje pomen nedružinskih vezi, še posebej sosedskih. Barkerjeva (2002: 166) tako ugotavlja, »da so nesorodstveni skrbniki pomembni, celo bistveni za dobrobit majhnega, vendar vseeno pomembnega segmenta starejše populacije, ki živi v skupnosti.« »Zdi pa se, da je moč teh naravno oblikovanih odnosov ravno v njihovi vsakdanjosti. Ti odnosi se namreč osredotočajo predvsem, čeprav ne ekskluzivno, na manjša vsakodnevna opravila v kontekstu fluidnih, spontanih osebnih interakcij in raznolikih strukturnih možnosti.« (Barker 2002: 166).

Sosedske vezi kot vir socialne opore starostnikov torej predstavljajo pomemben potencial, ki pa seveda ni vedno realiziran, saj je to odvisno od mnogih dejavnikov (potrebe starostnika, osebnosti dajalca pomoči in starostnika, prisotnosti drugih virov opore ipd.). Po C. Wenger (1994) vplivajo na omrežja objektivne značilnosti, in sicer biološki faktorji (ali so osebe poročene, ali imajo otroke ipd.), posameznikova osebnost oz. temperament (kako priljuden, družaben je posameznik), pa tudi migracija v soseski. Ta ima pomemben vpliv, saj se vezi vzpostavljajo skozi čas, zaradi česar se v soseskah z majhno stopnjo stabilnosti prebivalstva dolgotrajne vezi težje vzpostavijo. Tako starostniki, ki prebivajo v soseskah z visoko stopnjo selitev, zaradi šibkejših, manjših neformalnih omrežij bolj potrebujejo formalne oblike pomoči. Pomembnejši faktor kot na primer razlika med ruralnim in urbanim okoljem (Wenger 1994: 27–28) je torej stabilnost prebivalstva (oz. majhna mobilnost). Pomembnost stabilne populacije v soseski potrjujejo tudi druge raziskave. Tako sta Cambell in Lee (1992) v svoji raziskavi potrdila, da imajo posamezniki, ki dalj časa živijo v določeni soseski, večja sosedska omrežja. Tudi Dwyer in drugi (2000) so ugotavljali, da se je povečala izolacija starostnikov v primeru smrti ali selitve bližnjih poznanih sosedov. Pri nekaterih starostnikih lahko ta sprememba celo spodbudi njihovo selitev (ob izgubi pomembne neformalne opore, ki so jo nudili sosedje, na primer v dom za ostarele).

4. Sosedje v omrežjih starejših v Sloveniji v daljšem časovnem obdobju

V nadaljevanju si bomo pogledali, kakšno vlogo imajo danes sosedje v omrežju starejših ter ali je prišlo v Sloveniji v zadnjih dveh desetletjih do kakšnih sprememb na tem področju. Izbrane ugotovitve so narejene na podlagi analiz dveh reprezentativnih raziskav za področje Slovenije. Obe raziskavi smo že omenjali (Iglič 1988a, 1988b; Ferligoj idr. 2002, Dremelj 2003, Hlebec 2003, 2004). Prva raziskava vsebuje podatke o osebnih socialnih omrežjih prebivalcev Slovenije v letu 1987 (Stratifikacija in kvaliteta življenja v Jugoslaviji 1987, Boh in skupina 1987a, b). Druga je raziskava iz leta 2002 (Ferligoj in drugi 2002) o socialnih omrežjih odraslih prebivalcev Slovenije². Vlogo sosedov pri dajanju opore bomo pogledali po treh glavnih in med izbranimi letoma primerljivih vrstah opore, tj. opora v primeru bolezni, pogovor o pomembnih stvareh in finančna opora. Za posamezno leto je opisana tudi materialna opora in druženje, ki pa med seboj nista primerljivi po posameznih letih.

Sosedje kot ena najpomembnejših vrst opore ne izstopajo, kot prikazuje preglednica 1. Tako na primer v letu 2002 v primeru finančne, emocionalne ali opore v primeru bolezni predstavljajo prvo izbiro pri manj kot 6 % anketirancev.

V primeru bolezni bi se tako na primer 5,4 % posameznikov najprej obrnilo na sosedo. Skoraj enak odstotek je navedel soseda kot drugo izbiro. Pri tem ni razlik glede na spol, so pa statistično značilne razlike glede na kraj bivanja, zakonski stan, izobrazbo ter starost. Tako je odstotek takih, ki bi se obrnili na sosede, višji v primestnih in vaških naseljih kot v mestu ter izrazito višji med vdovci oz. vdovami (nasproti razvezanim, poročenim ali samskim). Hkrati pa, po pričakovanjih, narašča odstotek ljudi, ki bi se v primeru bolezni obrnili na soseda (z 1,5 % v starostnem razredu 18–24 let na 11,4 % v starosti 65–75 let), tudi s starostjo. Podobno, kot so ugotavljali že v drugih raziskavah (npr. Guest in Wierzbicki 1999), je odstotek takih, ki se obrnejo na soseda, višji med nižje izobraženimi (7,7 % med tistimi z osnovno šolo ali manj, 4,9 % med srednje izobraženimi, ter 2,6 % med tistimi z višjo izobrazbo). Podobne razlike se lahko opazi tudi v primeru, ko je sosed druga izbira.

Sosed je za 3,9 % anketirancev prva oseba, s katero se pogovarjajo o pomembnih osebnih stvareh – gre torej za emocionalno oporo. Nizek odstotek ni presenetljiv, saj se za emocionalno oporo posamezniki najprej obrnejo na tiste, ki so jim najbližje (npr. družinski člani). Pri tem vprašanju se pojavijo razlike glede na spol, izobrazbo, tip naselja, zakonski stan in starost. Tako se na soseda za pogovor o pomembnih zadevah obrne višji odstotek žensk kot moških (4,9 % vs. 2,7 %). Zopet je višji odstotek v primestnem in vaškem naselju, kar potrjuje predvidevanja o manjši pomembnosti sosedskih vezi v bolj urbaniziranih področjih. Pomen te oblike sosedске pomoči narašča tudi s starostjo (z 1,2 % v starosti 18–24 na 10,4 % v starosti 65–75). Zopet so te vezi pomembnejše za vdovce ter za manj izobražene. Podobne razlike lahko najdemo tudi v primerih, ko je bil sosed izbran kot druga oseba, s katero bi se posameznik pogovarjal o pomembnih zadevah.

Preglednica 1: Odstotki sosedov za posamezne opore in demografske značilnosti v letu 2002*

socialna opora	izbira				
	prva izbira	druga izbira			
bolezen	5,4	5,8			
pogovor	3,9	5,1			
finančna opora	4,0	4,2			
	spol ³				
	moški	ženski			
bolezen	5,0	5,8			
pogovor	2,7	4,9			
finančna opora	3,6	4,3			
	kraj bivanja ⁴				
	mestno	primestno	vaško		
bolezen	4,4	6,6	5,7		
pogovor	1,8	3,3	5,5		
finančna opora	2,6	4,6	4,8		
	zakonski stan				
	samski	razvezan	ovdovel	poročen ⁵	
bolezen	4,2	5,5	11,8	5,1	
pogovor	1,7	3,8	10,8	3,8	
finančna opora	1,1	2,3	6,3	5,1	
starost	18–24	25–34	35–49	50–64	65–75
bolezen	1,5	2,7	4,3	7,1	11,4
pogovor	1,2	0,9	2,1	5,7	10,4
finančna opora	0,9	1,7	4,1	7,2	6,1
	izobrazba				
	osn. šola ali manj	srednja šola	višja šola ali več		
bolezen	7,7	4,9	2,6		
pogovor	8,1	2,3	1,4		
finančna opora	8,0	2,7	1,4		

* časovno primerljivi indikatorji (z letom 1987)

Podoben odstotek kot pri zgornjih oporah si poišče pomoč pri sosedu tudi v primeru finančne stiske (4 %). Razlik med spoloma ni. So pa zopet razlike glede na starost, izobrazbo, zakonski stan in tip naselja. Odstotek ljudi, ki se obrnejo na soseda, je tako višji v primestnih in vaških naseljih (4,6 % in 4,8 % vs. 2,6 % v mestu). Višji odstotek je v

primerjavi s samskimi (1,1 %) med vdovci (6,3 %) pa tudi med poročenimi (5,1 %). Pomen sosedov kot vir opore narašča tudi s starostjo (od 0,9 % v starostnem razredu 18–24 do 7,2 % v razredu 50–64 ter 6,1 % v razredu 65–75), večji pa je tudi med nižje izobraženimi. Podobne razlike so prisotne tudi v primeru, kjer je sosed izbran kot druga oseba, na katero bi se posameznik obrnil za finančno pomoč.

Preglednica 2: Odstotki sosedov za posamezne opore in demografske značilnosti v letu 2002*

socialna opora	spol ⁶				
	moški	ženski			
druženje	7,1	7,2			
m. materialna	22,7	19,9			
v. materialna	13,9	9,3			
	kraj bivanja				
	mestno	primestno	vaško		
druženje	4,1	6,3	9,6		
m. materialna	15,5	21,8	24,3		
v. materialna	8,0	11,1	13,1		
	zakonski stan				
	samski	razvezan	ovdovel	poročen	
druženje	5,3	5,5	16,0	6,6	
m. materialna	12,7	18,5	31,4	23,4	
v. materialna	8,8	9,3	13,1	12,1	
starost	18–24	25–34	35–49	50–64	65–75
druženje	2,8	2,5	5,6	9,2	15,0
m. materialna	7,8	13,0	22,3	26,6	36,1
v. materialna	5,4	6,8	13,5	13,9	13,1
	izobrazba				
	osnovna šola ali manj	srednja šola	višja šola ali več		
druženje	12,5	5,2	3,0		
m. materialna	26,3	19,6	16,3		
v. materialna	14,3	10,7	5,9		

* časovno neprimerljivi indikatorji (z letom 1987)

V letu 2002 je bilo poleg treh že omenjenih vrst socialne opore ocenjeno tudi druženje ter manjša in večja materialna opora. Podatki so predstavljeni v preglednici 2. Nekoliko višji odstotek anketirancev je navedel sosede kot prvo izbiro pri druženju (7,1 %). Pri

tem ni razlik med moškimi in ženskami. Kažejo pa se razlike glede na tip naselja – v mestu predstavljajo sosede manjši odstotek (4,1 %) kot v primestju (6,3 %) ali na vasi (9,6 %). Tudi pri tej opori se vloga sosedov spreminja glede na stopnjo urbaniziranosti področja. Nadalje izstopa vloga sosedov v omrežju vdovcev oz. vdov (saj predstavljajo 16 %, takoj za otroci 29,9 % in prijatelji 28,6 %). Velika vloga sosedov med vdovci je lahko povezana predvsem s starostjo, saj z višjo starostjo pomen sosedov narašča, hkrati pa je odstotek vdovcev med starejšimi večji. Tako je soseda kot prvo osebo, s katero se družijo, v prvi starostni skupini (18–24) navedlo le 2,8 % oseb, medtem ko ta odstotek v zadnji starostni skupini (65–75) naraste na 15 %. Kot pri drugih že obravnavanih omrežjih je tudi pri druženju vloga sosedov večja med nižje izobraženimi. Podobne razlike lahko opazimo tudi pri izbiri soseda kot druge najpomembnejše osebe za druženje.

V literaturi se vloga sosedov pogosto opredeljuje kot orientirana predvsem na manjše usluge, kot so na primer manjša gospodinska opravila, manjša popravila, posoja ipd. Zato si bomo sedaj pogledali še, kakšna je vloga sosedov pri nujenju manjše in velike materialne pomoči.

Pri veliki materialni pomoči bi se 11,2 % anketirancev najprej obrnilo na soseda. Pri tem je razlika glede na spol, saj bi se nanje obrnilo več moških (13,4 %) kot žensk (9,3 %). Ta razlika ni presenetljiva, saj se ženske za večjo materialno pomoč pogosteje kot moški obrnejo na partnerja. Manj pomemben je sosed pri večji materialni pomoči za samske. Pričakovane razlike so glede na tip naselja. Na soseda bi se obrnilo več anketirancev iz vasi (13,1 %) kot pa iz mesta (8 %). Pomen sosedov tudi pri tej pomoči narašča s starostjo (s 5,4 % v najnižjem na 13,1 % v najvišjem starostnem razredu). Večkrat se na soseda obrnejo manj izobraženi (14,3 %) kot višje izobraženi (5,9 %). Pri izbiri soseda kot druge osebe, na katero bi se obrnili v primeru potrebe po večji materialni pomoči, se razlike glede na demografske spremenljivke večinoma ohranjajo. Izjema je zopet spol, kjer razlika ni več statistično značilna.

Sosede predstavljajo največji odstotek pri manjši materialni opori. Tudi literatura potrjuje pomembno vlogo sosedov ravno pri nujenju manjših uslug in pomoči materialne narave. Tako se jih za manjšo materialno pomoč 21,2 % najprej obrne na soseda, 17,8 % pa je soseda navedlo kot drugo izbiro. Pri tem je razlika glede na spol, saj so sosede kot prvo izbiro pogosteje navedli moški. Manjša materialna pomoč sosedov je pomembnejša za tiste iz vaškega (24,5 %) in primestnega naselja (21,8 %) kot za tiste iz mesta (15,6 %). S starostjo odstotek anketirancev, ki poiščejo pomoč pri sosedu, narašča (s 7,8 % v najnižjem starostnem razredu na 36,1 % v najvišjem). Najmanj pomembni so sosede za samske (12,7 %), bolj pa za vdovce (vdove) (31,4 %) ter poročene (23,4 %). Pomoč sosedov prej poiščejo tudi tisti z nižjo izobrazbo kot pa z višjo. Podobne razlike glede na tip naselja, zakonski stan, starost in izobrazbo so opazne tudi pri drugi izbiri. Izjema je spol, kjer razlike niso več statistično značilne.

Zaradi majhnega vzorca ne moremo govoriti o statistično značilnih razlikah na vzorcu iz 1987. Vendar pa se znotraj populacije kažejo podobne razlike kot v letu 2002. Zelo majhen odstotek bi se najprej obrnil na sosede v primeru bolezni (2,2 %), nekoliko večji pa je izbral soseda kot drugo osebo (8,3 %). Pri tem se, kot pri drugih oporah, na sosede

bolj pogosto obrnejo starejši in manj izobraženi. Podobno kot danes je tudi v preteklosti prihajalo do razlik med vaškim in primestnim ter mestnim naseljem. Izrazitejši je tudi pomen sosedov za vdovce ter starejše.

Preglednica 3: Odstotki sosedov za posamezne opore in demografske značilnosti v letu 1987*

socialna opora	izbira				
	prva izbira	druga izbira			
bolezen	1,8	8,4			
pogovor	12,7	15,8			
finančna opora	1,6	5,6			
spol ⁷	moški	ženski			
bolezen	1,6	2,1			
pogovor	20,8	5,5			
finan na opora	0,9	2,3			
	kraj bivanja				
	mestno	primestno	vaško		
bolezen	2,8	8,0	0,0		
pogovor	12,8	6,3	13,8		
finančna opora	0,0	0,0	2,4		
	zakonski stan				
	samski	razvezan	ovdovel	poročen	
bolezen	0,0	7,7	14,8	0,0	
pogovor	15,7	10,0	8,3	11,7	
finančna opora	0,0	0,0	0,0	3,2	
starost	18–24	25–34	35–49	50–64	65–75
bolezen	0,0	0,0	0,0	4,1	8,1
pogovor	8,3	14,6	5,6	15,8	22,2
finančna opora	0,0	1,9	3,6	2,2	0,0
	izobrazba				
	osnovna šola ali manj	srednja šola	višja šola ali več		
bolezen	1,3	3,0	0,0		
pogovor	15,1	11,4	0,0		
finan na opora	2,3	1,1	0,0		

* časovno primerljivi indikatorji (z letom 2002)

Odstotek ljudi, ki so se obrnili na soseda za finančno pomoč, je izrazito nizek in zaradi majhnega vzorca neprimeren za interpretacijo. Zanimivo pa se v letu 1987 kaže velik pomen sosedov pri emocionalni opori (pogovor o pomembnih stvareh). Tako je bil sosed prva izbira za 13,2 %, druga izbira pa za 16,6 % anketirancev. Bolj pomembni so bili sosede za starejše ter manj izobražene, kar velja tako za prvo kot za drugo izbiro. Izrazito je večanje pomena sosedov z naraščajočo starostjo (v starosti 18–29 9,3 %, v starosti 50–75 pa 18,8 %). Pri pogovoru o pomembnih osebnih stvareh pride do velikih razlik tudi glede na spol, saj je izrazito večji odstotek moških, ki so se najprej obrnili na soseda (20,8 %), kot pa žensk (5,5 %). Nadalje se kaže, da so sosede večkrat navedli tisti, ki obiskujejo verske obrede. Presenetljivo pa se je pri drugi izbiri to razmerje obrnilo, tako da so soseda drugotno večkrat navajali tisti, ki niso bili verni in niso obiskovali obredov. Redno udeleževanje verskih obredov posamezniku odpre nov prostor za spoznavanje ljudi in poglobljanje ter vzdrževanje stikov, ki lahko prerastejo normativni okvir in postanejo bolj prijateljski. S tem se posamezniku, ki se verskih obredov redno udeležuje, odprejo novi viri različnih vrst socialne opore.

Preglednica 4: Odstotki sosedov za materialno oporo glede na demografske značilnosti v letu 1987*⁸

socialna opora	spol ⁹				
	moški	ženski			
m. materialna	4,7	6,1			
	kraj bivanja				
	mestno	primestno	vaško		
m. materialna	5,4	0,0	5,7		
	zakonski stan				
	samski	razvezan	ovdovel	poročen	
m. materialna	3,4	0,0	29,6	2,0	
	starost				
	18–24	25–34	35–49	50–64	65–75
m. materialna	2,2	0,0	0,0	11,3	18,9
	izobrazba				
	osnovna šola ali manj	srednja šola	višja šola ali več		
m. materialna	5,8	6,0	0,0		

* časovno neprimerljivi indikatorji (z letom 2002)

Za pomoč pri manjših materialnih opravilih bi se na sosede obrnilo 5,4 % anketirancev. Pri izbiri sosedov kot prvi osebi za pomoč pri manjših materialnih opravilih ni razlik glede na spol in tudi ne glede na tip naselja. Zadnje je morda nekoliko presenetljivo, saj so pri vseh drugih tipih opornega omrežja (emocionalno, druženje, opora v primeru

bolezni) izstopali anketiranci iz vaškega, pa tudi primestnega naselja, ki so se v večji meri obračali na sosede kot pa tisti iz mestnega naselja. Kaže se torej, da so bili tudi v mestu sosedje za manjšo materialno pomoč enako pomembni kot v manj urbanih naseljih, manj pa za druge oblike opore. Na sosede se nadpovprečno obračajo vdovci oz. vdove ter starejši (v nižjem starostnem razredu je odstotek 2,2 %, v najvišjem pa 18,9 %). Glede izobrazbe ni statistično značilnih razlik. Pri tem je treba opozoriti, da se je vprašanje zelo razlikovalo od vprašanja o manjši materialni pomoči v letu 2002 (glej članek Hlebec in Kogovšek 2005).

Pri izbiri sosedov kot druge osebe za manjšo materialno pomoč pride še do nekaterih dodatnih razlik. Tako se za manjšo materialno pomoč na soseda (kot drugo osebo) v večji meri obračajo moški, tisti iz primestnega naselja (izrazito bolj kot tisti iz mesta ali vasi) ter vdovci. Glede na starost ter izobrazbo pri drugi izbiri sosedov ni statistično značilnih razlik.

Rezultati analiz (v obeh izbranih časovnih točkah) torej kažejo, da je pomen sosedov izrazito večji za starejše starostne skupine, in to za vse oblike socialne opore (finančno, emocionalno, materialno in v primeru bolezni). Čeprav imajo sosedje še vedno majhen odstotek kot pomembni dajalci opore, pa so za določen segment lahko zelo pomembni (npr. v analizi izraziteje izstopajo vdovci oz. vdove). Nadalje imajo sosedje največjo vlogo pri manjši materialni pomoči. Tu njihov odstotek izrazito izstopa. Precejšen pa je tudi pri večji materialni pomoči in druženju. Pomen sosedov pri teh tipih pomoči gre verjetno pripisati njihovi dostopnosti zaradi prostorske bližine. Dejstvo, da je sosedstva pomoč (ne glede na tip pomoči – emocionalna, materialna, finančna ...) pomembnejša za nižje izobražene (kar lahko uporabimo kot indikator socioekonomskega statusa) in starejše, kaže, da velja teza o potrebah (po Campbell in Lee 1992), saj imajo intenzivnejše stike v lokalnem okolju tiste skupine, ki imajo manj možnosti za mreženje v širšem okolju.

Hkrati kaže analiza tudi večji pomen sosedov v manj urbanih območjih (primestnih in vaških naseljih). To bi lahko pomenilo, da se v modernem času z večanjem urbanizacije pomen sosedskih vezi zmanjšuje. Primerjava emocionalnega opornega omrežja med letoma 1987 in 2002 kaže na zmanjšanje pomena sosedov. Odstotek ljudi, ki so navedli soseda kot glavni vir emocionalne opore, je padel z 12,7 % na 3,9 %. To zmanjšanje je vidno tako v bolj urbanih naseljih kot tudi na vasi. Pri tem je morda do najizrazitejšega upada prišlo ravno v mestih (z 11,9 % na 1,7 %), izrazit pa je tudi na vasi (z 15,1 % na 5,3 %). Razlike so statistično značilne. Izrazito večji je upad pomena sosedov pri moških (z 18,9 % na 2,9 %) kot pa pri ženskah (8,1 % na 4,8 %). Do upada pomena sosedov pride tudi pri vseh starostnih skupinah. Pri najmlajši starostni skupini (18–29) z 8,8 % na 1,2 %, pri srednji starostni skupini (30–49) z 9 % na 2,2 % in pri najvišji starostni skupini (50–75) z 22,9 % na 7,1 %. Podobno velja tudi med izobrazbenimi razredi, vendar je ta upad za tiste z univerzitetno izobrazbo skoraj zanemarljiv (z 2,4 % na 1,6 %), večji pa je za tiste s srednješolsko izobrazbo (z 12,9 % na 2,5 %) in tiste z nižjo izobrazbo (s 15 % na 7,7 %). Nadalje je upad viden tudi ne glede na zakonski status anketirancev – med samskimi s 14,9 % na 3,7 % in med poročenimi z 11,7 % na 4 %.

Analiza primerjave ostalih tipov omrežij med leti 1987 ter 2002 pa ne kaže popolnoma jasnih trendov na vseh področjih. Tako se je, zanimivo, povečal odstotek ljudi, ki

bi se primarno obrnili na soseda v primeru bolezni (z 1,8 % na 5,4 %). Trend rasti pomembnosti sosedov bi lahko potrjeval tudi porast odstotka ljudi, ki se na sosede obrnejo za finančno pomoč (z 1,6 % na 4 % – vendar sprememba ni statistično značilna).

Žal ostalih oblik pomoči, kot so druženje, večja materialna pomoč ter manjša materialna pomoč, zaradi različnega ubesedenja vprašanj v letih 1987 in 2002 ne moremo primerjati. Pomen sosedov je največji ravno v teh treh tipih omrežij, zaradi česar nam manko te primerjave onemogoča ugotavljanje trendov na tem področju.

5. Sklepne misli

Izkaže se torej, da je vloga sosedov predvsem instrumentalna, to je praktična pomoč pri opravljanju različnih opravil, npr. gospodinskih. Poleg tega je vloga sosedov precejšnja tudi pri druženju. Manjša pa je pri bolj osebnih ali pomembnejših stvareh, kot so osebni pogovori, finančna pomoč. To ostaja precej konstantno (če primerjamo izbrani časovni točki) in se ujema tudi z ugotovitvami drugih raziskovalcev. Nadalje je pomen sosedov za starejše in manj izobražene izrazito večji, kar kaže na to, da sosedje predstavljajo pomemben vir različnih oblik socialne opore za posameznike, ki so bolj vezani na lokalno okolje.

Glede na ugotovitve Barkerjeve (2002), da lahko v primeru potreb sosedske vezi postanejo aktivnejše, lahko sklepamo, da bi s starostjo vezi s sosedi lahko postale bolj multipleksne, kar pomeni, da sosedje starejšim nudijo bolj raznovrstno oporo kot mlajšim. Campbell in Lee (1992) ugotavljata ravno nasprotno. Predstavljeni rezultati za Slovenijo kažejo, da pomen sosedov pri vseh vrstah opore s starostjo anketirancev narašča, kar bi bolj kazalo na skladnost z ugotovitvami J. C. Barker.

Rezultati analize so pokazali konsistentno razliko med vaškim in mestnim okoljem, saj se med sosedi v vaškem okolju kažejo močnejše vezi kot med tistimi v mestu, kot so to ugotavljali že v drugih raziskavah v tujini (na primer Moser idr. 2002). Vendar pa se strah pred popolno izolacijo v mestih ne kaže kot upravičen, saj tudi v današnjem času pomen in vloga sosedov za določene tipe pomoči tudi na urbanih območjih ni zanemarljiva.

Primerjava med letoma 1987 in 2002 ne pokaže jasne slike glede sprememb omrežij. Predvsem izrazit je upad pomena sosedov pri emocionalni opori. Naj spomnimo, da je bila emocionalna opora merjena z vprašanjem »S kom se pogovarjate o pomembnih stvareh?«. Pri interpretaciji tega upada je pomembno upoštevati tudi širši kontekst v letu 1987, ko je v državi že prihajalo do pomembnih političnih premikov, ki so morda spodbudili nadpovprečno druženje in debatiranje v lokalnem okolju (predvsem moških – glede na izrazito višji odstotek tistih med njimi, ki so se obrnili na soseda). Gre namreč za obdobje pred osamosvojitvijo. Glede na precejšnjo lokalno organiziranost v tistem času (obstoj krajevnih skupnosti, skupnih prostorov) je bilo lokalno omrežje morda najbolj priročno in primerno za debatiranje o teh spremembah. To so seveda le hipoteze, ki bi jih morda lahko preverili s kvalitativnimi raziskavami. V prid tej hipotezi pa govori tudi dejstvo, da so bili odstotki anketirancev, ki se obrnejo na sosede v primeru depresije ali problemov s partnerjem, zanemarljivi (podatki za leto 1987).

Zahvala

Avtorice se zahvaljujejo Matjažu Uršiču za komentarje in pripombe.

Opombe

1. Prevod izrazov Hojnik (1999: 134).
2. Za podrobnejši opis metodoloških značilnosti obeh raziskav in pojasnila glede primerljivosti izbranih indikatorjev glej (Hlebec in Kogovšek 2005).
3. Pri predstavitvi odstotkov glede na demografske značilnosti je prikazana le prva izbira.
4. Gre za subjektivno opredelitev anketirancev v tip bivalnega okolja (izbira med mestnim, primestnim in vaškim)
5. Poročeni in živeči v izvenzakonski skupnosti so izenačeni.
6. Pri predstavitvi odstotkov glede na demografske značilnosti je prikazana le prva izbira.
7. Pri predstavitvi odstotkov glede na demografske značilnosti je prikazana le prva izbira. Zaradi majhnega vzorca (vzorčna variabilnost) in velikega števila celic v kontingenčnih tabelah je potrebno vrednosti interpretirati previdno.
8. V tabeli je prikazana le manjša materialna opora. Pri ostalih zastavljenih vprašanjih je bil odstotek sosedov zanemarljiv.
9. Pri predstavitvi odstotkov glede na demografske značilnosti je prikazana le prva izbira.

Viri in literatura

- Barker, J. C. (2002): Neighbors, Friends and other non-kin caregivers of community-living dependent elders. *Journal of gerontology*. 57b, 3.
- Boh, K. in skupina. Stratifikacija in kvaliteta življenja v Jugoslaviji 1987a [kodirna knjiga]. Ljubljana. Univerza v Ljubljani. Institut za sociologijo in filozofijo pri Univerzi v Ljubljani, 1987. Ljubljana. Univerza v Ljubljani. Arhiv družboslovnih podatkov [izdelava, distribucija], 2000.
- Boh, K. in skupina. Stratifikacija in kvaliteta življenja v Jugoslaviji 1987b [datoteka podatkov]. Ljubljana. Univerza v Ljubljani. Institut za sociologijo in filozofijo pri Univerzi v Ljubljani [izdelava], 1987. Ljubljana. Univerza v Ljubljani. Arhiv družboslovnih podatkov [distribucija], 2000.
- Brown, G, Brown, B. B., Perkins, D. D., (2004): New housing as neighbourhood revitalisation. Place attachment and confidence among residents. *Environment and behaviour*, 36, 6: 749-775.
- Campbell, K. E., Lee, B. A. (1992): Sources of personal neighbor networks: social integration, need or time? *Social Forces*, 70, 4. Available on: <http://proquest.umi.com>
- Crow, G., Allan, G., Summers, M. (2002): Neither busybodies not nobodies: managing proximity and distance in neighbourly relations. *Sociology*, 36, 1: 127-145.
- Dremelj, P. (2003): Sorodstvene vezi kot vir socialne opore posameznikov. *Družboslovne razprave*, XIX, 43: 149-170.
- Dwyer, M., Gray, A., Renwick, M. (2000): Factors affecting the ability of older people to live independently. New Zealand: Ministry of social policy.

- Ferligoj, A. in drugi. Omrežja socialnih opor prebivalstva Slovenije. (2002): [kodirna knjiga]. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede in Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo.
- Fraser, J. C., Lepofsky, J., Kick E. L., Williams, J. P. (2003): The construction of local and the limits of contemporary community building in the United States. *Urban affairs review*, 38, 3: 417-445.
- Guest, A. M., Wierzbicki, S. K. (1999): Social ties at the neighbourhood level. Two decades of GSS evidence. *Urban affairs review*, 35, 1: 92-111.
- Hlebec, V. (2003): Socialna omrežja starostnikov v Sloveniji. *Družboslovne razprave*, XIX, 43: 171-182.
- Hlebec, V. (2004): Socialna opora starostnikov v perspektivi spolov. *Teorija in praksa*, 41, 5/6.
- Hlebec, V. in Kogovšek, T. (2005): Metodologija raziskave: Med korenčkom in palico sekundarne analize. *Družboslovne razprave*. XXI, 49.
- Hojnik Zupanc, I., Ličer, N., Hlebec, V. (1996): Varovalni alarmni sistem kot socialna inovacija v slovenskem prostoru. *Zdravstveno varstvo*, 35: 289-294.
- Iglič, H. (1988a): Ego-centrične socialne mreže. *Družboslovne razprave*, 6: 82-93.
- Hojnik-Zupanc, I. (1999): Samostojnost starega človeka v družbeno-prostorskem kontekstu. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Iglič, H. (1988b): Analiza socialnih mrež: prikaz osnovnih značilnosti socialnih mrež Jugoslovanov. Raziskovalno poročilo: Ljubljana: Inštitut za sociologijo pri Univerzi.
- Jang, Y., Mortimer J., A., Haley, W. E., Borenstein Graves, A. R. (2004): The role of social engagement in life satisfaction: its significance among older individuals with disease and disability. *The journal of applied gerontology*, 23, 3: 266-278.
- Litwin, H. (1998): Social network type and the health status in a national sample of elderly Israelis. *Social Science and Medicine*, 46, 4-5: 599-609. Available on: <http://www.science-direct.com>
- Litwin, H. (2003): The association of disability, sociodemographic background and social network type in later life. *Journal of ageing and health*, 15, 2: 391-408.
- Morley, D. (2001): Belongings. Place, space and identity in a mediated world. *Cultural studies*, 4, 4: 425-448.
- Moser, G., Ratiu, E., Fleury-Bahi, G. (2002): Appropriation and interpersonal relationships. From dwelling to city through the neighbourhood. *Environment and behaviour*, 34, 1: 122-136.
- Norris, J. E., Tindale, J. A. (1994): Among generations. The cycle of adult relationships. New York: W. H. Freeman and company.
- Temkin, K., Rohe, W. (1998): Social capital and neighbourhood stability: an empirical investigation. *Housing policy debate*, 9, 1: 61-88.
- Wenger, C. (1994): Support networks of older people: a guide for practitioners. Centre for social policy research and development, University college of Wales.
- Young, A. F., Russel, A., Powers, J. R. (in press): The sense of belonging to a neighbourhood: can it be measured and is it related to health and well being of older women? *Social science and medicine*.

Naslovi avtoric:

Maša Filipović
Fakulteta za družbene vede
Kardeljeva pl. 5
1000 Ljubljana
email: masa.filipovic@fdv.uni-lj.si

doc. dr. Valentina Hlebec
Univerza v Ljubljani
Fakulteta za družbene vede
Kardeljeva pl. 5, Ljubljana
E-mail: Valentina.Hlebec@guest.arnes.si

doc. dr. Tina Kogovšek
Univerza v Ljubljani
Fakulteta za družbene vede
Kardeljeva pl. 5, Ljubljana
E-mail: Tina.Kogovsek@guest.arnes.si

*Prejeto maja 2005, sprejeto za objavo pa julija 2005.
Članek je po mnenju uredništva uvrščen v kategorijo izvirni
znanstveni članek s kvantitativno argumentacijo.*